

PUOLUSTUSVALIOKUNTA

Lausunto 1/1995 vp

Hallituksen esitys 57/1995 vp

Hallintovaliokunnalle

Eduskunta on lähettäessään 6 päivänä syyskuuta 1995 hallituksen esityksen n:o 57 laiksi poliisin tehtävien suorittamisesta puolustusvoimissa hallintovaliokuntaan valmistelevasti käsiteltäväksi samalla määrännyt, että puolustusvaliokunnan on annettava asiasta lausuntonsa hallintovaliokunnalle.

Asian johdosta ovat valiokunnassa olleet kuultavina lainsäädäntöjohtaja Pekka Pitkänen sekä nuorempi hallitussihteeri Timo Turkki puolustusministeriöstä, poliisijohtaja Reijo Naulapää sekä ylikomisario Hannu Hannula sisäasiainministeriöstä, lainsäädäntöjohtaja Jan Törnqvist sekä lainsäädäntöneuvos Leena Vettenranta oikeusministeriöstä, everstiluutnantti Erkki Laukkanen sekä apulaisosastopäällikkö Kalevi Klefström pääesikunnasta, puheenjohtaja Pirkko Mattila Puolustusvoimain Henkilökuntaliitto ry:stä, tietosuojavaltuutettu Jorma Kuopus sekä apulaisprofessori Martin Scheinin.

Hallituksen esitys

Hallituksen esityksessä ehdotetaan säädettäväksi laki poliisin tehtävien suorittamisesta puolustusvoimissa, joka tulisi samaan aikaan voimaan kuin uusi poliisilaki ja laki poliisin henkilörekistereistä eli 1.10.1995.

Nykyinen asetuksentasoinen sääntely ei täytä uuden poliisilain vaatimuksia. Poliisilain mukaan poliisin tehtäviä voidaan lailla antaa puolustusvoimien suoritettavaksi. Hallituksen esityksen mukaan myös henkilörekistereitä koskevat säännökset on tietosuojasopimuksenkin määräykset huomioon ottaen tarpeellista saattaa lain tasoisiksi.

Lakiehdotuksen mukaan puolustusvoimat huolehtisi tiettyjen, puolustusvoimien palveluksessa olevan henkilön sanottuun palvelussuhteeseen liittyvien rikosten tutkinnasta sekä turvallisuus- ja valvontatehtävistä sotilaallisen maan-

puolustuksen alalla. Yleislakina poliisilaki koski myös puolustusvoimissa tapahtuvaa poliisi-toimintaa, samoin kuin esitutkintalaki (449/87) ja pakkokeinolaki (450/87).

Valiokunnan kannanotot

Yleistä. Valiokunta pitää lakiehdotusta tarpeellisena ottaen huomioon, että 1.10.1995 voimaan tulevan poliisilain 50 §:n mukaan poliisin tehtäviä voidaan säätää ainoastaan lailla muun viranomaisen suoritettavaksi.

Hallituksen esitys sisältää näennäisestä suppeudestaan huolimatta varsin laajan kokonaisuuden. Silti se on kaikesta päätellen valmisteltu kiireisesti. Myös lakiehdotuksen eduskunkakäsittelyyn varattua aikaa valiokunta pitää asian merkittävyyden ja esitykseen liittyvät monet ongelmat huomioon ottaen liian lyhyenä.

Valiokunnan saaman selvityksen mukaan tehtyjen rikosten tutkinnan osalta lain tarve ei ole kovin suuri, koska sotilaskurinpitolaki jo sisältää pitkälti vastaavat valtuudet. Uutta sääntelyä kaippaa ennen muuta siviilihenkilöiden asema, mikäli sitä halutaan sisällöllisesti muuttaa ehdotetulla tavalla.

Rikosten ja turvallisuusuhkien torjunnan osalta uhkaa laitton tilanne lokakuun alusta lukien, jollei lakia saada tuolloin voimaan. Tältä osin joudutaan tarkastelemaan myös perusoikeusrajoitusten ehtoja, joihin perustuslakivaliokunta ottanee kantaa omassa lausunnossaan.

Puolustusvoimien poliisitoiminnan sisältö. Saadun selvityksen mukaan puolustusvoimien oman poliisitoiminnan tarve johtuu yhtäältä tarpeesta saada puolustusvoimissa tapahtuneet rikokset nopeasti ja puolustusvoimien toiminnan erityispiirteet ja -määräykset huomioon ottaen asian- tuntevasti selvitettyiksi. Toisaalta puolustusvoimat katsovat tarvitsevansa omaa poliisitoimintaa sotilaalliseen maanpuolustukseen ja puolus-

tusvoimien turvallisuuteen kohdistuvan laittoman tiedustelutoiminnan estämiseksi ja paljastamiseksi. Poliisitoiminnan tehtäväalueiksi, joista puolustusvoimat huolehtii, ehdotetaan lakiehdotuksessa rikostutkinta sekä turvallisuus- ja valvontatehtävät.

Puolustusvoimat huolehtisi sotilasoikeudenkäyntiasiana käsiteltävän rikoksen esitutkinnasta, kuten nytkin. Vuonna 1994 käsiteltiin sotilasoikeudenhoitomenettelyssä runsaat 6 100 tapusta. Valtaosa rikkeistä on vähäisiä ja tapaukset ovat tutkinnallisesti useimmiten yksinkertaisia ja selviä. Valiokunta pitää tarkoituksenmukaisena, että tällaiset rikkomukset jatkossakin tutkitaan ja käsitellään puolustusvoimien omassa oikeudenhoitomenettelyssä.

Ehdotus siitä, että myös tietyt puolustusvoimien palveluksessa olevien siviilihenkilöiden rikokset voitaisiin tutkia puolustusvoimissa, merkitsee laajennusta nykyiseen verrattuna. Tätä muutosta on perusteltu sillä, että puolustusvoimien palvelukseen on takavuosina enenevässä määrin otettu siviilejä tehtäviin, joissa sotilaskoulutus ei ole välttämätöntä. Hallituksen esityksessä on edellytykseksi siviilihenkilöä koskevalle tutkintatoimivallalle asetettu se, että on syytä epäillä, että rikokseen on osallisena myös sotilas. Valiokunta pitää tätä vähimmäisedellytyksenä eikä näe tarvetta laajentaa siviilihenkilöä koskevaa tutkintatoimivaltaa yleisemmäksi.

Sotilaallisen maanpuolustuksen alaan kuuluvista laittoman tiedustelutoiminnan ehkäisemistä ja selvittämistä koskevista tehtävistä — esitutkintaa lukuun ottamatta — huolehtisivat ehdotuksen mukaan nykyiseen tapaan puolustusvoimien poliisitehtäviä hoitavat viranomaiset. Esitutkinnan näissä rikoksissa suorittaisi poliisi. Ehdotetun lain mukaan poliisitehtävissä toimivien puolustusvoimien virkamiesten toimivalta olisi rikostutkintatehtävissä pääsääntöisesti sama kuin poliisilla lukuun ottamatta pakkokeinolaissa tarkoitettua telekuuntelua ja televalvontaa koskevaa toimivaltaa.

Eräitä ongelmakohtia. Valiokunta toteaa, että luvattoman tiedustelutoiminnan torjunnasta vastaava yleisviranomainen niin siviili- kuin sotilastiedustelunkin osalta on edelleen suojelupoliisi. Tätä taustaa vasten lakiehdotuksen 1 §:n 1 momentin 4 kohta määrittelee puolustusvoimien toimivallan liian väljästi. Kohdan perusteissa kylläkin todetaan toiminnan kuuluvan puolustusvoimien turvallisuus- ja valvontatehtävän piiriin, ”jos puolustusvoimien palveluksessa oleva henkilö on todennäköisin syin osallisena”

kyseiseen toimintaan. Tätä rajoitusta ei löydy lakitekstistä. Valiokunta ehdottaa em. kohtaa täsmennettäväksi siten, että se olisi yhdenmukainen perustelujen kanssa. Mahdolliset toimintojen päällekkäisyydet ja epäselvät vastuukysymykset on selvitettävä tarvittaessa tapauskohtaisesti yhteistoiminnassa suojelupoliisin ja puolustusvoimissa turvallisuustehtäviä hoitavien kesken.

Puolustusvoimien poliisitehtävät eroavat sisäasiainministeriön alaisesta poliisitoimesta (pl. rajavartiolaitos) siinä, että niissä ei toteuteta parlamentaarisen vastuun periaatetta. Puolustusvoimien poliisitehtävistä huolehtivat pääesikunta tai sen alaiset hallintoyksiköt. Puolustusministerillä ja puolustusministeriöllä ei ole valtaa piddättää päätettäväkseen yksittäistä poliisitehtävää tai muutoin määrätä yksittäisistä toimenpiteistä. Ehdotus noudattaa tältä osin ministeriön ja pääesikunnan tehtäväjaossa yleisesti omaksutua linjaa.

Esityksen toteuttaminen vahvistaisi tähän saakka noudatettua käytäntöä, jonka mukaan puolustusvoimat itse tutkii keskuudessaan tapahtuneita rikoksia. Tätä ovat jotkut asiantuntijahot pitäneet epäasianmukaisena — etenkin, kun samanaikaisesti on vireillä uudistus, jossa poliisin tekemiksi väitetyissä rikoksissa pyritään tästä käytännöstä eroon ja kaavailaan siirtymistä riippumattoman tutkintaelimen asettamiseen.

Valiokunnan saamien selvitysten perusteella lakiehdotuksen suurimmat puutteet ovat sen tiedonsaantia ja tietojen luovuttamista koskevissa säännöksissä. Tältä osin ehdotukset ovat etenkin Suomea sitovien kansainvälisten sopimusten valossa ongelmallisia. Esitystä valmisteltaessa ei ole ilmeisestikään riittävästi pohdittu esimerkiksi sen suhdetta kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin.

Tietosuojavaltuetettu on katsonut, ettei tietosuojan kannalta ole suotavaa, mikäli rikostutkintaa koskevat tiedot kootaan useiden eri rekisterinpitäjien käsiin. Puolustusvoimien toimivalta ja rekisterinpito tulisi siten rajata välttämättömiinpään. Hän toteaa myös, että tiedonsaantioikeus on esitetty lakiehdotuksessa laveaksi. Myöskään rekisteröidyn oikeusturvan kannalta tärkeitä säännöksiä ei ole poimittu lakiehdotukseen riittävän huolellisesti. Samoin tietojen luovutusta koskevat säännökset ovat tietosuojavaltuetetun mukaan liian laajat ja väljät.

Saatujen asiantuntijalausuntojen perusteella puolustusvaliokunta pitää lakiehdotusta kesken-eräisenä ja katsoo, että siihen on vielä tehtävä

varsin perustavanlaatuisia muutoksia. Hallintovaliokunta harkinnee, onko nämä käytettävissä oleva aika huomioon ottaen mahdollista ja tarkoituksenmukaista tehdä valiokuntakäsittelyssä vai joudutaanko asia palauttamaan uuteen valmisteluun.

Edellä esitetyn perusteella puolustusvaliokunta esittää kunnioittavasti,

että hallintovaliokunta laatiessaan mietintöään ottaisi huomioon, mitä tässä lausunnossa on esitetty.

Helsingissä 15 päivänä syyskuuta 1995

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa puheenjohtaja Lamminen, varapuheenjohtaja Laakso, jäsenet Kekkonen, Korteniemi, Lindqvist, Mähönen, Nurmi,

Pesälä, Piha, Pohjola, Pykäläinen (osittain), Saapunki ja Tiilikainen (osittain) sekä varajäsen Jääskeläinen.

